

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-28>

УДК 336. 1

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

ON THE QUESTION OF THE FORMATION OF THE MODERN PENSION SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES

Гаврилюк Віта Миколаївнакандидат економічних наук, доцент,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4685-5544>**Havryliuk Vita**

Institution of Higher Education "Podilskyi State University"

У статті поглиблено розуміння поняття «пенсійна система», а саме: сформовано різноманітні тлумачення дослідників, що розглядали дану категорію та здійснено відповідні припущення щодо сутності поняття. Проведено критичний аналіз динаміки доходів і витрат бюджету Пенсійного фонду України, наголошуючи при цьому про гостру проблему його збалансування. Досліджено третій рівень пенсійної системи, а саме динаміку основних показників недержавних пенсійних фондів. При цьому зазначено, що незважаючи на позитивну динаміку, їх частка залишається мізерною у порівнянні із бюджетом Пенсійного фонду України що в значній мірі не позначиться на формуванні фінансових ресурсів пенсійної системи. Зроблено висновок, про необхідність проведення заходів направлених на створення інфраструктури для введення в дію другого рівня пенсійної системи, який дасть змогу кардинально знизити навантаження на бюджет держави.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійний фонд, солідарна система, накопичувальна система, система недержавного пенсійного забезпечення, недержавний пенсійний фонд, дефіцит бюджету.

The article is devoted to topical issues of the formation of a modern pension system in the context of global challenges. The understanding of the concept of "pension system" was deepened, namely: various interpretations of researchers who considered this category were formed and appropriate assumptions were made regarding the essence of this concept. It has been established that the pension system is a complex of institutions, mechanisms and relationships that create conditions for ensuring a sufficient standard of living for citizens of retirement age. Attention is focused on the form and content of the state pension policy, which should depend on the level of social and economic development and implement flexible adaptation to changes in the institutional environment. Attention is drawn to the existing levels of the pension system in the legislative acts of Ukraine. The role and main tasks of the Pension Fund of Ukraine are considered, among which the main one is the implementation of the state policy on pension issues and keeping records of persons subject to mandatory state social insurance. The state of formation and use of funds of the Pension Fund of Ukraine, which manages the solidarity system, was analyzed. The dynamics of the budget income of the Pension Fund of Ukraine was studied, while emphasizing the acute problem of its balancing. The existence of a stable deficit of funds of the Pension Fund of Ukraine and its subsidy from the state budget is shown. Emphasis was placed on the complicated situation with receipts to the fund's budget for the last year, that is, during the period of military aggression by the northern neighbor. The third level of the pension system was studied, namely the dynamics of the main indicators of non-state pension funds. At the same time, it is noted that despite the positive dynamics in the work of non-state pension funds, their share remains insignificant compared to the budget of the Pension Fund of Ukraine, which will not significantly affect the formation of financial resources of the pension system. It was concluded that there is a need to take a number of measures aimed at creating infrastructure for the implementation of the second level of the pension system, which will make it possible to radically reduce the burden on the state budget.

Keywords: pension system, pension fund, solidarity system, accumulation system, non-state pension system, non-state pension fund, budget deficit.

Постановка проблеми. Процес формування ефективної пенсійної системи в країні має складний і неоднозначний характер. Існуюча сьогодні пенсійна система неспроможна забезпечувати достойні виплати пенсіонерам використовуючи в основному солідарний рівень, успадкований від планової економіки. Тому, негайного рішення вимагають ряд питань пов'язаних із функціонуванням всіх ланок пенсійної системи, особливо проблематичним є незбалансованість бюджету Пенсійного фонду України, що в умовах воєнного стану є особливо болісним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що тема дослідження пенсійних систем сьогодні становить інтерес для науковців. Теоретичним і практичним питанням пенсійної проблематики присвячені наукові праці вітчизняних учених: М. Д. Бойка, В. І. Грушка, І. В. Жмурко [9], О. П. Коваль [8], О. А. Линдюк [10], М. М. Папієва [6], О. В. Петрушк, М. Б. Ріпи [5], В. К. Рудика [16], Л. П. Сідельнікової [11], Б. І. Сташківа, В. С. Толуб'яка [7], М. М. Шумило та ін. Однак питання формування сучасної ефективної пенсійної системи і досі потребують подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання формування в Україні дієвої пенсійної системи є актуальним вже тривалий час. Однак, незважаючи на широке коло розглянутих питань, актуальною є проблематика пов'язана з теоретичними основами даної сфери наукових досліджень, зокрема із неоднозначністю трактування понять і чітким законодавчим формулюванням. Залишаються недостатньо розробленими засади впровадження функціонування другого і популяризації третього рівня пенсійної системи з метою підвищення добробуту громадян.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів формування сучасної пенсійної системи в умовах глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійна система будь якої держави призначена для забезпечення достатнього соціального рівня для людей похилого віку. Визначальна роль її зводиться до реалізації загальнодержавних інтересів в галузі соціального захисту.

Основною складовою поняття «пенсійна система» є саме «система». В академічному тлумачному словнику української мови «система» – це порядок, зумовлений правильним,

планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь [1]. У сучасному розумінні пенсія – це матеріальне благополуччя непрацездатної особи. У словнику іншомовних слів пенсія з латинської – це платіж і визначається як «грошове забезпечення, що видається громадянам, зазвичай щомісячно, у встановлених законом випадках (в разі старості, інвалідності і т. ін., а також гроші, одержувані в рахунок такого забезпечення» [2].

Термін «пенсійна система» є широковживаним, однак чітко не визначеним на законодавчому рівні. У чинному законодавстві пенсійна система позначена як сукупність трьох рівнів, без наведення її властивостей [3; 4].

Крім того, у наукових джерелах сутність поняття «пенсійна система» трактується неоднозначно. Так, на думку дослідника М. Б. Ріпа пенсійна система «є складним та специфічним комплексом економічних відносин і фінансових механізмів, за допомогою котрих здійснюється формування й використання пенсійних фондів та створюються умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення» [5, с. 39].

Схожу думку поділяє М. Папієв, який у своїй праці наголошує, що «пенсійна система є складним комплексом інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких формуються пенсійні фонди та створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення» [6, с. 3].

У працях Толуб'яка В. С., це поняття трактується як «механізм забезпечення гарантованого й стабільного рівня життя людей похилого віку й осіб, що втратили працездатність. Основна діяльність здійснюється завдяки державним механізмам регулювання...» [7].

Науковець Коваль О. П. визначає пенсійну систему як сукупність правових, фінансово- економічних і організаційних відносин та інститутів, що реалізують пенсійні схеми з метою надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсійних виплат [8, с. 10].

Натомість, ми погоджуємось з думкою авторів І. В. Жмурко [9, с. 305] і О. А. Линдюк [10, с. 297], які вважають, що пенсійна система – це інститут, який об'єднує економічні, соціальні і правові інститути.

Ба більше, можна сміливо стверджувати що, пенсійна система це складний комплекс інститутів, механізмів та взаємин за допомогою яких формуються умови для забезпечення достатнього рівня життя громадян пенсійного віку.

До того ж, пенсійна система є складовим елементом фінансової системи держави, від якої залежить ефективне функціонування соціально-економічних відносин в суспільстві.

Не можна не погодитись із думкою групи авторів на чолі з Л. П. Сідельниковою які вважають, що «в умовах гібридних викликів напрями, форми і зміст державної пенсійної політики залежать від рівня соціально – економічного розвитку, існування балансу соціальних інтересів, національного менталітету, рівня демократизації суспільства, мотивації уряду, ідеології провладних партій та опозиції, а також активності громадянського суспільства. Пенсійна система має гнучко адаптуватися до змін інституційного середовища, базуючись на ефективній співпраці держави, суб'єктів господарювання, населення з метою створення дієвого механізму фінансового забезпечення людей похилого віку» [11, с. 142].

У Законі України від 09.07.2003 р. «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3] і в Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 2004 р. [4] висвітлено основні положення пенсійної реформи України. Значення її полягає у запровадженні трирівневої пенсійної системи, а саме: перший рівень – солідарна система; другий рівень – накопичувальна система державного пенсійного страхування; третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення.

На сьогодні, з трьох задекларованих рівнів пенсійної системи в Україні загальнопоширеним залишається винятково перший (солідарний) рівень. Другий (накопичувальний) обов'язковий рівень пенсійної системи поки, що залишається тільки проектом. Для введення його в дію необхідно створити відповідні фінансово-економічні умови. Отже, основне навантаження припадає на солідарний рівень пенсійної системи, а саме на Пенсійний фонд України.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [12].

За рахунок коштів працездатного населення, яке сплачує єдиний соціальний внесок, поповнюється бюджет Пенсійного фонду. До структури доходів бюджету Пенсійного

фонду України входять, як власні, так і передані кошти. Власними є кошти що надійшли від сплати обов'язкових страхових платежів, добровільних внесків, фінансових санкцій, комерційної діяльності.

Дефіцит бюджету Пенсійного фонду України покривається за рахунок переданих коштів, тобто коштів Державного бюджету України. Відповідно до положень Бюджетного кодексу України діє принцип субсидіарної відповідальності держави [13].

Загалом, Пенсійний фонд в нинішніх умовах відіграє кардинальну роль у пенсійному забезпеченні громадян, виступаючи страховиком, тобто учасником пенсійного страхування і одночасно він є органом, який здійснює керівництво та управління солідарною системою. Джерелами формування Пенсійного фонду є страхові внески, інвестиційний дохід, кошти державного бюджету та цільових фондів а також суми фінансових санкцій та адміністративних стягнень, благодійні внески, інші надходження. Основним напрямом використання коштів пенсійного фонду є виплата пенсій і надання деяких соціальних послуг.

На рис. 1 наведено динаміку доходів і видатків Пенсійного фонду України у 2017–2022 роках.

За досліджуваний період Пенсійним фондом України забезпечено виплату пенсій та грошової допомоги в повному обсязі по всіх регіонах України. Згідно з оперативними даними загальна сума видатків на пенсійні та інші заплановані виплати в 2022 році склала 590,0 млрд грн, проти 520,9 млрд грн. відповідного періоду попереднього року. За оперативними даними до бюджету Пенсійного фонду України за 2022 рік з усіх джерел фінансування надійшло 620 млрд грн, з яких власні доходи склали 403,6 млрд грн. Загалом, ми можемо стверджувати, що видатки ПФУ протягом 2017–2022 років постійно зростають, так у 2022 році вони становили 590,0 млрд грн, що на 298,6 млрд грн більше ніж у 2017 році. У 2017 році доходи фонду становили 293,1 млрд грн, що на 327,3 млрд грн менше ніж у звітному 2022 році. Отже, протягом 2017–2022 років дохідна частина також перевищувала видаткову частину бюджету ПФУ, але це спричинено покриттям частини надходжень з бюджету держави.

На рис. 2 представлена динаміка доходів бюджету Пенсійного фонду України.

Як бачимо, сума доходів протягом досліджуваного періоду безперервно зростає. Крім того, власні надходження ПФУ в динаміці,

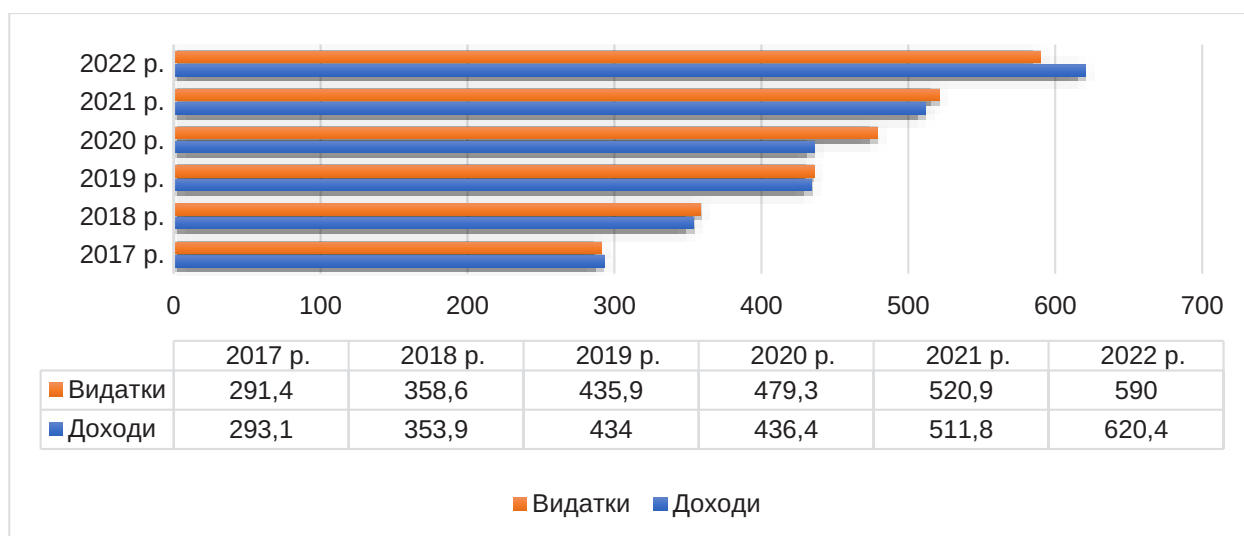

Рис. 1. Динаміка доходів і видатків Пенсійного фонду України у 2017–2022 рр., млрд грн

Джерело: складено на основі [14]

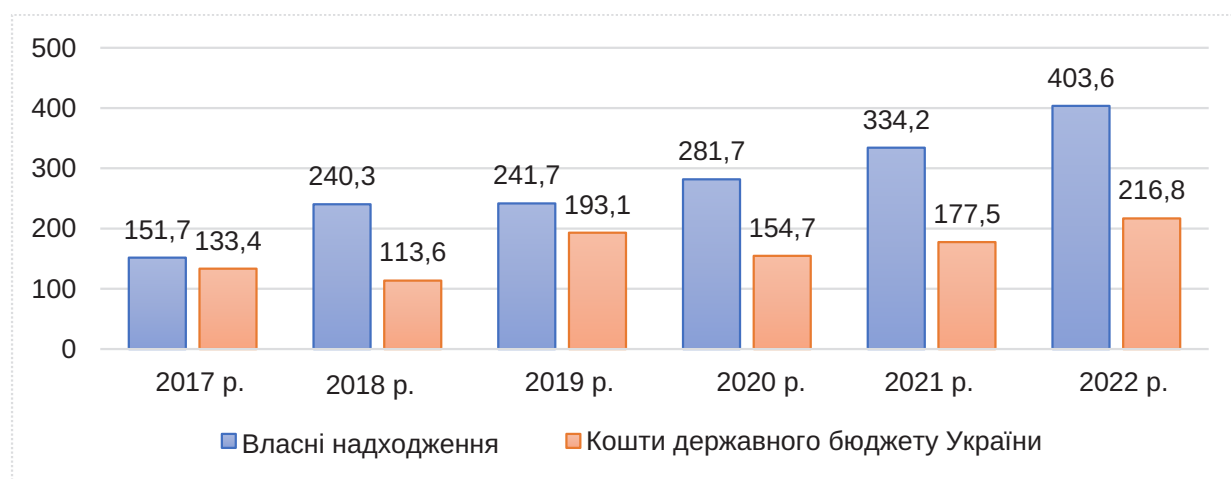

Рис. 2. Динаміка доходів бюджету пенсійного фонду України у 2017–2022 роках

Джерело: складено на основі [14]

мають чітко виражене збільшення, а саме у 2022 році вони дорівнюють 403,6 млрд грн, що на 251,9 млрд грн більше ніж у базовому 2017 році. Натомість, спостерігається присутність у доходах ПФУ значної частини коштів державного бюджету України, як результату незбалансованості системи пенсійного забезпечення і утворення дефіциту (рис. 3).

Отже, гострою проблемою впродовж тривалого періоду є збалансування бюджету Пенсійного фонду України. Сумарний обсяг доходів є недостатнім, що призводить до формування дефіциту. Як свідчать данні рисунка 3, за досліджуваний період дефіцит бюджету Пенсійного фонду України, як правило поступово зменшується. Однак, Пенсійний фонд України, який має стабільний дефіцит коштів

і на 30–40 відсотків дотується з державного бюджету не здатний забезпечити достойні виплати.

Особливо ускладнилась ситуація з надходженнями до Пенсійного фонду в умовах військових викликів. Через окупацію частини території, руйнування промисловості, різке збільшення рівня безробіття, демографічну ситуація в країні уповільнились надходження до Пенсійного фонду України.

За відсутності обов'язкового накопичувального пенсійного страхування недержавне пенсійне страхування в спромозі дати можливість заощадити кошти на пенсію.

У відповідності до положень Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» недержавний пенсійний фонд має статус

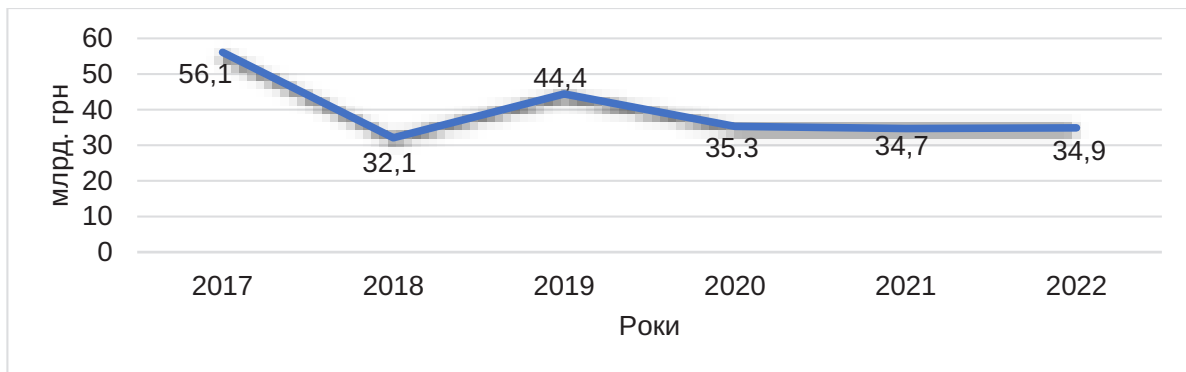

Рис. 3. Дефіцит бюджету ПФУ у 2017–2022 роках, млрд грн

Джерело: складено на основі [14]

неприбуткової організації, функціонує та проводить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам у визначеному законодавством порядку [4].

Проаналізуємо динаміку основних показників, що характеризують діяльність НПФ в Україні (табл. 1).

Згідно даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, станом на 31.12.2022 р. працювало 63 недержавних пенсійних фонди та 19 адміністраторів НПФ.

Ми бачимо, що в 2022 році укладено 96,1 тис пенсійних контрактів, що на 39,6% більше ніж у 2018 році. Військові ризики дещо уповільнили процес у 2022 році.

Одним із важливих якісних показників діяльності НПФ є сплачені пенсійні внески, сума яких на звітну дату становила 2819,0 млн грн, що на 818,5 млн грн або на 40,9% більше відповідного показника аналогічного періоду у 2018 році. Зауважимо, що впродовж досліджуваного періоду в загальній сумі пенсійних внесків понад 80% становлять внески від юридичних осіб. Пенсійні внески від фізичних осіб є порівняно незначними, однак їх суми станом на 31.12.2022 р. зросли майже в три рази (на 334,6 млн грн) проти відповідного показника 2018 року, що свідчить про поступове зростання довіри населення до НПФ.

Пенсійні виплати станом на 31.12.2022 р. збільшились порівняно з аналогічним періодом 2018 р. на 80,4% і становили 1461,1 млн грн.

Важливим показником ефективності діяльності НПФ є вартість їх активів. Так, їх загальна вартість у 2022 році становила 4146,0 млн грн., що 1400,8 млн грн або на

51% більше порівняно із 2018 роком. Зауважимо, що темпи приросту цього показник мають чітка тенденцію до збільшення, що є позитивом в цілому. Крім того, слід вказати, головними напрямками інвестування пенсійних активів у продовж досліджуваного періоду є державні цінні папери, банківські депозити, банківські метали [15].

Таким чином, незважаючи на позитивну динаміку у роботі недержавних пенсійних фондів їх частка залишається мізерною у порівнянні із бюджетом Пенсійного фонду України, що в значній мірі вкрай не позначиться на формуванні фінансових ресурсів пенсійної системи в цілому.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що сучасний стан формування пенсійної системи не дозволяє їй повною мірою реалізувати своє соціальне призначення. Фактично, система пенсійного захисту громадян базується на першому рівні, який для держави є неефективним і фінансово-обтяжним. Пенсійна система досі залишається по суті солідарною. Зменшення навантаження на бюджет держави можна було б досягти за рахунок введення в дію обов'язкових накопичувальних рахунків і популяризації діяльності недержавних пенсійних фондів, що не набули широкого розповсюдження серед громадян за останні роки.

Натомість, ці дії доречно проводити тоді коли можна буде оцінити масштаб змін у демографічній ситуації країни, тобто після завершення військових дій і стабілізації економіки. Більш того, до післявоєнної відбудови слід готуватися вже тепер, запроваджуючи ряд заходів, які допоможуть сформувати ефективну пенсійну систему у нашій країні. Тому, на даному етапі доречно здійснювати заходи направлені на: здійснення підготовчої роботи для функціонування пенсійних рахун-

Таблиця 1

**Динаміка основних показників діяльності
недержавних пенсійних фондів України у 2018–2022 рр.**

Показники	Роки					Темпи приросту, % 2022 р. / 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Загальна кількість учасників НПФ, тис осіб	855,3	874,6	883,0	890,7	887,8	3,8
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис	68,8	77,1	87,8	95,5	96,1	39,6
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	2745,2	3143,3	3563,7	3874,7	4146,0	51,0
Пенсійні внески, всього, млн. грн. у т.ч.	2000,5	2160,8	2377,9	2618,3	2819,0	40,9
- від фізичних осіб;	172,1	222,7	300,7	425,2	506,7	194,4
- від фізичних осіб-підприємців;	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,0
- від юридичних осіб.	1827,7	1937,3	2075,5	2192,4	2299,6	19,9
Пенсійні виплати, млн грн у т.ч.	809,9	947,4	1107,4	1287,2	1461,1	80,4
- одноразові пенсійні виплати;	546,5	621,3	649,9	711,1	757,4	38,5
- постійні виплати на визначений строк	264,4	326,1	457,5	576,1	703,7	166,1
Сума інвестиційного доходу, млн грн	1767,7	2200,0	2635,7	2957,4	3285,6	85,8
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн грн	1440,5	51810,9	2179,5	2428,7	2683,6	86,3
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	327,2	389,1	456,1	528,7	602,0	83,9

Джерело: складено на основі [15]

ків; удосконалення судової реформи; регулювання фондового ринку; створення відповідної інфраструктури.

Отже, враховуючи позитивний закордонний досвід можна стверджувати, що повноцінна

трирівнева пенсійна система дозволить кардинально знизити навантаження на бюджет держави, буде сприяти упровадженню домінанти особистої відповідальності громадян за свої майбутні статки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/systema>.
2. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=14094&action=show>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.
5. Ріппа М. Б. Порівняльна характеристика світових систем пенсійного забезпечення і страхування. *Світ фінансів*. 2007. № 1 (10).
6. Папієв М. М. Реформування пенсійної системи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М. М. Папієв; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. Київ, 2004.
7. олуб'як В. С. Державна політика пенсійного забезпечення: сутність та функції. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 4. С. 232–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Трду_2009_4_35.

8. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку : монографія. Київ : НІСД, 2012. 240 с.
9. Жмурко І. В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. *Бізнес-інформ*. 2014. № 12. С. 303–306.
10. Линдюк О. А. Сутність пенсійної системи та її місце в забезпеченні соціальної безпеки суспільства. *Вісник НАДУ*. 2009. № 4. С. 290–298.
11. Сідельникова Л. П. Фінансове забезпечення пенсійного захисту населення України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 142–147.
12. Положення про Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2148251-polozhennya-pro-pensijnij-fond-ukrayiny>.
13. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
14. Звіти про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2017–2022 роки. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny>.
15. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2022 р. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.
16. Havryliuk, V., Rudyk, V., Melnyk, L., Kondratska, N., Burdeniuk, S. Optimization Model of Structural Allocation of Financial Resources in the Pension System of Ukraine Review of Economics and Finance this link is disabled, 2022, 20(1), pp. 216–228. URL: <https://refpress.org/ref-vol20-a26>.

REFERENCES:

1. Akademichnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Available at: <http://sum.in.ua/s/systema>.
2. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Available at: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=14094&action=show>.
3. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannya: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 roku No 1058-IV [On Mandatory State Pension Insurance: The Law of Ukraine]. (2003, November 4). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
4. Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 roku No 1057-IV [On Non-State Pension Provision: The Law of Ukraine] (2003, November, 4). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
5. Rippa, M. B. (2007). Porivnyal'na kharakterystyka svitovykh system pensiynoho zabezpechennia i strakhuvannya [Comparative characteristics of world systems of pension provision and insurance]. *Svit finansiv – The world of finance*, vol. 1 (10). [in Ukrainian]
6. Papiiev, M. M. (2004). Reformuvannya pensiynoyi systemy v Ukraini [Reforming the pension system in Ukraine]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian]
7. Tolub'yak V. S. (2009). Derzhavna polityka pensiynoho zabezpechennia: sutnist' ta funktsiyi [State pension policy: essence and functions]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya – Theory and practice of public administration*, 4, 232–238. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2009_4_35.
8. Koval O. P. (2012). Perspektyvy vprovadzhennya zahalnoobov'yazkovoyi nakopychuval'noyi pensiynoyi systemy v Ukraini: vplyv na ekonomichnu bezpeku [Prospects for the introduction of a mandatory accumulative pension system in Ukraine: impact on economic security]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian]
9. Zhmurko I. V. (2014). Sutnist' pensiynoyi systemy ta yiyi mistse v systemi sotsial'noho zakhystu naseleennya. [The essence of the pension system and its place in the system of social protection of the population]. *Business Inform – Business Information*, 12, 303–306. [in Ukrainian]
10. Lyndyuk O. A. (2009). Sutnist' pensiynoyi systemy ta yiyi mistse v zabezpechenni sotsial'noyi bezpeky suspil'stva [The essence of the pension system and its place in ensuring the social security of society]. *Visnyk NADU – Bulletin of NADU*, 4, 290–298. [in Ukrainian]
11. Sidelnikova L. P. (2020). Finansove zabezpechennya pensiynoho zakhystu naseleennya Ukrainy [Financial provision of pension protection of the population of Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernad'skoho – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi*, 2 (31), 142–147. [in Ukrainian]
12. Polozhennya pro Pensiynny fond Ukrainy [Regulations on the Pension Fund of Ukraine] Available at: <https://www.pfu.gov.ua/2148251-polozhennya-pro-pensijnij-fond-ukrayiny>.

13. 13. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 08 lypnia 2010 r. № 2456-VI. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

14. Zvit pro vykonannya byudzhetu Pensiynoho fondu Ukrainy za 2017–2022 roky [Report on the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2017–2022]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny>.

15. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2022 [Results of the development of the system of non-state pension provision, dated December 31, 2016]. Available at: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.

16. Havryliuk, V., Rudyk, V., Melnyk, L., Kondratska, N., Burdeniuk, S. (2022). Optimization Model of Structural Allocation of Financial Resources in the Pension System of Ukraine Review of Economics and Finance this link is disabled, 20(1), 216–228. Available at: <https://refpress.org/ref-vol20-a26>.